

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПОВНОЛІТНІХ: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЄС

Актуальність проблематики, якій присвячена тема цих тез, зумовлена значними демографічними та соціальними змінами в ЄС, які відбуваються останніми роками, а також загальним інтересом до законодавчих нововведень ЄС з боку України, зважаючи на її євроінтеграційний напрям розвитку. З одного боку, європейці живуть довше, ніж будь-коли, і віковий склад суспільства швидко змінюється. Демографічне старіння означає, що частка людей працездатного віку в ЄС скорочується, а кількість людей похилого віку збільшується; ця модель, як вважають, збережеться й у найближчі кілька десятиліть. Такі події, ймовірно, матимуть глибокі наслідки не тільки для окремих осіб, але також для урядів, бізнесу та громадянського суспільства, впливаючи, серед іншого, на системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, ринки праці, державні фінанси та пенсійні права.

Багато держав-членів ЄС стикаються з величезними проблемами, пов'язаними з дедалі більшим старінням населення [1]. Завдяки значним покращенням медичної допомоги за останні десятиліття люди стають набагато старшими, ніж раніше, і це продовження середньої тривалості життя, у свою чергу, призводить до збільшення захворювань, пов'язаних із віком, таких як хвороба Альцгеймера. Ця демографічна зміна створює проблеми в галузі міжнародного приватного права, оскільки мобільність фізичних осіб усередині ЄС зросла. Багато людей, які залишили свою країну походження в пошуках роботи деінде в молодості чи середньому віці, не повертаються до країни походження після виходу на пенсію, а радше проводять останню частину свого життя там, де вони встановили нове звичне місце проживання. Крім того, все більше людей вирішують покинути рідну країну після досягнення пенсійного віку. Такі процеси міграції на пізній стадії життя можуть мати різні причини: деякі особи похилого віку, які переїхали, можуть хотіти уникнути важкого оподаткування свого майна, яке ляже тягарем

на їхніх спадкоємців, деякі можуть хотіти обійти інші обмеження національного законодавства про спадщину, наприклад, право на обов'язкову частину, інші можуть просто забажати провести решту свого життя в більш м'якому кліматі, наприклад, Середземномор'я, або шукати місце для проживання, де вартість життя нижча, наприклад, в деяких країнах Східної Європи.

Однак коли ці особи починають страждати від погіршення або недостатності своїх особистих здібностей, що більше не дозволяє їм самостійно захищати свої інтереси, можуть виникнути складні правові питання, пов'язані з вирішенням колізійних проблем, наприклад: органи чи суди якої держави мають юрисдикцію вживати заходів захисту щодо вразливих повнолітніх або їхнього майна? Який закон підлягає застосуванню до таких заходів? За яких умов захисні заходи, вжиті в одній державі, можуть бути визнані та виконані в інших державах? Це призводить до ситуацій, коли повнолітні, їхні сім'ї та їхні представники відчують значну юридичну невизначеність щодо того, які правила застосовуватимуться до їх справи, а також щодо результатів процедур та формальностей, які їм необхідно виконати. Щоб гарантувати, що їхній захист продовжується через кордони або що вони мають доступ до своїх прав за кордоном, їм часто доводиться проходити довгі та дорогі процедури. У деяких випадках їх захист та повноваження, покладені на їх представників, зрештою не визнаються ні іноземними судами, ні позасудовими суб'єктами, такими як банки, медичний персонал чи агенти з нерухомості.

Для вирішення цих проблем під егідою Гаазької конференції з міжнародного приватного права було прийнято Конвенцію про міжнародний захист повнолітніх від 13 січня 2000 року (Гаазька конвенція), яка містить вичерпний звід норм про міжнародну юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання заходів захисту, а також положення про повноваження представництва. Вона також визначає механізми співпраці між органами влади та центральними органами влади країн, які ратифікували Конвенцію (Договірних сторін) [2]. Цю Конвенцію одностайно вважають ефективним інструментом міжнародного приватного права, який відповідає меті на глобальному рівні, проте лише 12 держав-членів наразі є сторонами цієї Конвенції, тому Європейський парламент

активно підтримав не лише ратифікацію Конвенції всіма державами-членами, але й можливу законодавчу ініціативу ЄС у сфері захисту повнолітніх на доповнення до Конвенції. На рівні ЄС було прийнято більше 20 постанов ЄС для гармонізації норм міжнародного приватного права, і в результаті багато бар'єрів у судовій співпраці між державами-членами було усунено на основі принципу взаємної довіри, однак між державами-членами не існувало жодного документа, який б регулював судову співпрацю у сфері захисту повнолітніх.

З цієї метою 31 травня 2023 року Європейська комісія представила пропозицію про Регламент про юрисдикцію, застосовне право, визнання та забезпечення дотримання заходів та співробітництво у питаннях щодо захисту повнолітніх (далі – Регламент ЄС) [3]. Цей документ частково замінює та доповнює Гаазьку конвенцію.

Щодо сфери дії Регламенту, ст. 59 Регламенту містить докладні правила взаємодії між Регламентом та Гаазькою конвенцією. Основним фактором застосування Регламенту є звичайне місце проживання вразливої повнолітньої особи на території держави-члена (стаття 59 (1)). Проте з цього правила є деякі винятки, щоб забезпечити безперешкодну координацію з Договірними державами Конвенції, які не є державами-членами Регламенту (див. ст. 59 (1)(b) та (2)). Основна сфера дії Регламенту багато в чому аналогічна сфері дії Конвенції, хоча слід зазначити, що ст. 2 (2) Регламенту веде мову про «питання», до яких застосовується Регламент, тоді як ст. 3 Гаазької конвенції використовує більш вузький термін «заходи». Це дозволяє включити представницькі повноваження *ex-lege*, які безпосередньо не охоплюються Гаазькою конвенцією. Суб'єктна сфера дії Регламенту визначена у ст. 3 (1), в якій вказано, що для цілей Регламенту повнолітньою вважається особа, яка досягла віку 18 років. Хоча Регламент багато в чому став відповіддю на проблеми, створювані старінням населення, все ж сфера його дії не обмежується людьми похилого віку, а охоплює всіх дорослих віком від 18 років, і за наявності виняткових умов, передбачених ст. 2 (2), стосується навіть молодих людей, які не досягли 18-річного віку.

Щодо правил про юрисдикцію, Регламент здебільшого посиляється на Гаазьку конвенцію, проте з однією істотною відмінністю. Конвенція не допускає прямої пророгаційної юрисдикції, оскільки

існували побоювання, що неконтрольована свобода пророгаційних повноважень влади іншої держави може бути на шкоду відповідній повнолітній особі. Ст. 8 (2)(d) Конвенції просто надає владі Договірної держави, яка має юрисдикцію згідно зі ст. 5 або 6 Конвенції, можливість звернутися до влади іншої Договірної держави, призначеної відповідним дорослим, щодо вжиття захисних заходів. Попри такий обмежувальний підхід, ст. 6 (1) Регламенту передбачає, що органи влади держави-члена ЄС, відмінної від держави-члена ЄС, в якій постійно проживає повнолітня людина, мають юрисдикцію за дотримання всіх наступних умов:

- повнолітня особа обрала органи влади цієї держави-члена, коли вона ще була в змозі захистити свої інтереси;
- здійснення юрисдикції в інтересах повнолітньої особи;
- органи держави-члена, що мають юрисдикцію відповідно до ст. 5–8 Конвенції, не виконали свою юрисдикцію.

Наступні пункти 2–3 ст. 6 Регламенту стосуються формальних вимог та інтеграції вибору повнолітньою особою суду в юрисдикційну систему Конвенції. Можливість вибору компетентних органів є бажаним доповненням до положення про вибір права щодо повноважень представництва в ст. 15 Конвенції.

З метою визначення застосовного права ст. 8 Регламенту посиляється на розділ III Конвенції. Як і в Конвенції, немає конкретних колізійних норм для *ex-lege* повноважень представництва. Більше того, попередні медичні розпорядження, які не поєднуються з представницькими повноваженнями (стаття 15 Гаазької Конвенції), не підпадають під дію ні конвенції, ні Регламенту. Оскільки органи, які здійснюють свою юрисдикцію у рамках Гаазької конвенції, зазвичай застосовують власне право відповідно до ст. 13 (1), просторове охоплення юрисдикційних норм Конвенції також опосередковано визначає сферу дії її колізійних норм.

Визнання заходів, вжитих в інших державах-членах ЄС, регулюється ст. 9 та 10 Регламенту. Незважаючи на взаємну довіру Регламент, як і раніше, містить положення про публічний порядок (ст. 10(b)). З метою виконання ст. 11 Регламенту скасовує заяву про примусове виконання (екзекватуру), яка, як і раніше, потрібна згідно зі ст. 25 Конвенції, що дозволяє спростити процедури правозастосування в ЄС.

Головне нововведення міститься у розділі VII. Регламент запровадить Європейський сертифікат представництва (ст. 34), який замінить сертифікат згідно зі ст. 38 Конвенції. Сертифікат видається для використання представниками, яким в іншій державі-члені ЄС необхідно використовувати свої повноваження щодо вразливої людини (стаття 35 (1)). Свідцтво може бути використане для демонстрації того, що представник уповноважений на підставі певного заходу чи підтверджених повноважень представляти інтереси повнолітньої особи у різних питаннях, визначених у ст. 35 (2) Регламенту. Окрім цих істотних досягнень, Регламент містить необхідні правила щодо процедурних і технічних питань, таких як співпраця між компетентними органами (розділ VI), встановлення та взаємозв'язок реєстрів захисту (розділ VIII), цифровий зв'язок (розділ IX), а також захист даних (Розділ X). Ці правила також призведуть до значної модернізації порівняно зі старими правилами Конвенції.

Загалом, пропозиція про Регламент значно посилить міжнародний захист уразливих повнолітніх у межах ЄС.

Список використаної літератури

1. Ageing Europe – statistics on population developments Eurostat. Statistic explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_Page
2. Proposal for a Regulation of the EU Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of measures and cooperation in matters relating to the protection of adults. Brussels, 31.5.2023 COM(2023) 280 final 2023/0169 (COD). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10108-2023-INIT/en/pdf>
3. Convention on the International Protection of Adults, 2000. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=71>